

LBRIS

We know
books

DOMENICO STARNONE

**CASA DE PE
STRADA GEMITO**

Traducere din limba italiană
MIRUNA BULUMETE

LITERA
București

CUPRINS

Partea întâi. Păunul	7
Partea a doua. Băiatul care toarnă apa.....	151
Partea a treia. Dansatorul.....	373

LBRIS

We know
books

PARTEA ÎNTÂI
PĂUNUL

Când tata mi-a spus că a lovit-o pe mama o singură dată în cei douăzeci și trei de ani de căsătorie, nici măcar nu i-am răspuns. A trecut mult timp de când nu mai obiectez la poveștile lui pline de întâmplări, date și detalii, toate inventate. Când eram mic îl consideram un mincinos și mi-era rușine, de parcă minciunile lui îmi aparțineau mie. Pe măsură ce am crescut, nu mi se mai părea că minte. El credea că prin vorbe poate reface faptele după propriile-i dorințe sau remușcări.

Peste câteva zile însă, acea precizare meticuloasă mi-a revenit în memorie. La început m-a neliniștit, apoi m-a cuprins o supărare tot mai mare și o pornire de a pune mâna pe telefon și de a-i striga: „Chiar așa? O singură dată? Și bătăile pe care mi-aduc aminte că i le dădeai până cu puțin timp înainte să moară ce erau, mângâieri?“

Evident că nu i-am telefonat. În ciuda faptului că de zeci de ani jucam rolul fiului docil, aveam strategiile mele de a-i crea suficiente neplăceri. Și-apoi, chiar nu-mi folosea la nimic să-l atac frontal. Ar fi rămas perplex, cu gura pe jumătate deschisă, ca atunci când îl lua ceva prin surprindere, pentru ca apoi să-mi răspundă pe acel ton blând, rezervat doar nouă, fiilor lui, enumerându-mi îndurerat, de la celălalt capăt al firului,

dovezile de necombătut ale răului pe care nu el i l-a făcut mamei mele, ci pe care chiar mama i l-a făcut lui. Din acest motiv m-am gândit: „Să inventeze ce vrea, că doar asta nu schimbă lucrurile, nu-i așa?”

De fapt, mi-am dat seama că le schimbă, și încă mult. Ca să o iau cu începutul, eu mă schimbam, într-un mod care nu-mi plăcea. Simțeam, de exemplu, că nu mai am măsura cuvintelor, lucru la care mă consideram iscusit încă din adolescență. Chiar acea frază pe care voiam să i-o zbir („Și bătăile pe care mi-aduc aminte că i le dădeai până cu puțin timp înainte să moară ce erau, mângâieri?”) nu era deloc calibrată. Când am încercat să o scriu, m-a izbit prin grosolănie și lipsă de cumpătare. Eram foarte aproape de exagerările deloc diferite ale tatălui meu. Era ca și cum i-aș fi reproșat urlând că o luase la palme și pumni pe mama, aflată pe patul de moarte, administrându-i cu talent loviturile aceluia boxer amator despre care el povestea că, la doar cincisprezece ani, chiar fusese în sala Belfiore de pe bulevardul Garibaldi.

Era semnalul de alarmă că nu-mi trebuia decât o fărâșmă din supărările și fricile de altădată ca să-mi pierd cumpătul și să anulez distanțarea față de el pe care mi-o impusesem tot mai mult. De fapt, cu acea frază avântată, acceptam să amestec închipuirile mele urâte cu minciunile lui. Îi dădeam din nou credit, îl vedeam așa cum voia să se prezinte: unul cu care nu glumești, întocmai cum învățase să fie în adolescență, când campionul Europei, Bruno Frattini, îi oferea abdomenul lui în ring, spunându-i cu un rânjet pe față: „Dă-i, Federi! Dă cu picioarele și cu pumnii!” Of, campionul acela. L-a învățat că-ți poți învinge frica atacând tu primul și lovind cu toată puterea, un adevăr pe care de atunci nu l-a mai uitat. De atunci, cum se ivea prilejul,

urmărea, fără șovăire, să-l zdrobească pe cel care încerca să-l îngenuncheze.

Tocmai de aceea, ca să fie la înălțime, începuse să se antreneze sâmbăta și duminica la cercul sportiv Giulio Luzi. „Giulio Luzi? Nu ziceai că se numea Belfiore?”, îl întrebam ușor malițios. El replica însă aspru: „Giulio Luzi, Belfiore, tot aia e”. Și continua: în acea sală îl adusesese pentru prima dată campionul Campaniei la categoria pană, Raffaele Sacco. Acesta îl ochise în timp ce se bătea cu o șleahță de băieți din cartierul Ferrovieri care în fiecare zi aruncau cu pietre în el și în fratele lui, Antonio. Boxerul Sacco, de optsprezece ani, a intervenit. Le-a cărat la greu pumni în gură golanilor, iar apoi, după ce l-a lăudat pe el pentru curaj, l-a adus la Giulio Luzi sau Belfiore sau cum am mai vrea să-i zicem.

Acolo, tata a început să boxeze nu doar cu Raffaele Sacco și cu Bruno Frattini, ci și cu protejatul acestuia din urmă, Michele Palermo, cu masivul Centobelli, cu micuțul Rojo, cu toți campionii. Progresele au fost foarte rapide. Le-a simțit pe pielea lui un anume Tammaro, care i-a adresat o jignire în timp ce se întorcea de la școală împreună cu fratele Antonio: „Tu zici că ești boxer, bă? Mă faci să râd, Federi!” A tăcut mâlc și, cu un croșeu, l-a lăsat lat pe asfalt; apoi i s-a adresat unui prieten de-ai lui Tammaro care înghețase de frică: „Zi-i bouului ăstuia, când s-o trezi, că data viitoare îi sparg și curu’, nu doar fața”.

Curu’. Mă îngrozea să aud asemenea povești. Mă umilea faptul că nu știam să-mi apăr fratele de tirul de pietre al găștilor de băieți, așa cum reușise el, puștan fiind. Mă îngrijora să scot capul în lume fără să știu să boxez. Mă angoasa, chiar și ca adult, gândul că tata se pricepea să răspundă cu abilitate la jigniri, la atitudini

violente, la gesturi, împărțind pumni și picioare în stânga și-n dreapta.

El, în schimb, părea că se bucură de cruzimea lui, de felul în care știa să o manifeste. Îmi povestea acele isprăvi ca să-mi trezească admirația. Uneori chiar reușea, deși, de cele mai multe ori, sentimentul mai durabil era o stânjeneală îmbinată cu frică. Ca în întâmplarea cu cei doi lustragii de pe strada Milano din Vasto, petrecută la ora șapte seara, într-o zi de vară. Tata, pe atunci în vârstă de șaptesprezece ani, și Antonio, cincisprezece, se întorceau de la sala de pe bulevardul Garibaldi. Începuse din senin să plouă, iar băieții – în uniforma lor fascistă de sâmbătă, lucru pe care tata, la distanță de decenii, încă ținea să-l precizeze cu mândrie, considerând că uniforma i se potrivea de minune și-l făcea mai bărbat – s-au dus să se adăpostească sub streășina Teatrului Apollo, unde se strânsese deja ceva lume, printre care și cei doi lustragii. Vociferări, apă, miros de caldarâm ud. De îndată ce i-au zărit, lustragii au început să rădă pe înfundate. Apoi unul din ei i-a spus tare celuilalt: „Maimuțoii ăștia doi au adus ploaia“. Vorbe urâte care îi jigneau pe cei doi frați, le jigneau mama, le jigneau tatăl, poate chiar și negrul cel blestemat al uniformelor de fasciști. Așa că tata, fără să mai stea pe gânduri, fără să-i pese că lustragiul care vorbise avea vreo treizeci de ani, că era robust și periculos, l-a înhățat cu stânga de beregată și i-a tras un upercut în gura aia împuțită de om din Neanderthal – folosea întocmai cuvântul Neanderthal ca să dea de înțeles că era un primitiv –, rupându-i doi incisivi. Poc. Pumnul a fost dat cu atâta putere, că un dinte – și, ajuns aici, îmi arăta arătătorul de la mâna dreaptă, unde ar fi trebuit să fie o cicatrice, pe care de fapt nu reușeam s-o disting, dar ca să-i fac pe plac ziceam și eu: „Da, tată,

o văd“ – îi intrase în deget și acolo rămăsese. A trebuit să-și scuture tare mâna ca să-l facă să cadă.

O scutura de fiecare dată când repovestea întâmplarea, ca și cum dintele încă mai era acolo. Iar eu, copil fiind, îl priveam cu o smerenie plină de groază pe acest bărbat subțire, osos, cu fața prelungă și fruntea foarte înaltă, cu un nas delicat, fin, cu nări sensibile, despre care nu ți-ai fi putut imagina că e boxer profesionist. Mă uitam la el când se întorcea acasă, mereu furibund, ca și cum tocmai ce-l lăsase lat pe Tammaro sau pe lustragiul, mereu de parcă ar fi supraviețuit unor situații extrem de grave, mereu, chiar și când dușmanii erau mulți și știa că urmau să-l masacreze, mereu pregătit să-și înfrângă teama. Ca unul care fusese inițiat în box de un campion european la categoria grea. Ca unul care nu se lăsa călcat în picioare de nimeni, cu atât mai puțin de nevastă. Eventual el o călca în picioare. Mai întâi dându-i un șut – de asta mi-era teamă de fiecare dată când se întorcea de la lucru –, apoi zdrobind-o cu talpa pantofului.

Într-o dimineață de septembrie, doar pentru a mă liniști, m-am hotărât să fac la rece o schemă a momentelor în care știam sigur că tata a bătut-o pe mama.

Tabloul inițial mi-a apărut foarte bogat, dar când a trebuit să descriu cu precizie, într-o succesiune de fapte, fiecare imagine în parte din trecut – o palmă, o farfurie cu macaroane aruncată de perete, un urlet, un ochi învinețit –, memoria a început să-mi joace feste și m-am trezit panicat, cu doar două episoade absolute certe.

Primul data din 1955, dintr-o noapte pe care o pot plasa undeva între 4 și 15 iunie, după un vernisaj al

tatălui meu, în care expusese douăzeci și opt de picturi, acuarele și desene la numărul 7 din Galeria Umberto I.

Am căutat o imagine de la care să încep. L-am văzut stând în pat, în patul matrimonial. Tocmai îi adusesem o cafea, iar aroma învăluisese toată casa. El se întrerupea ca să soarbă în timp ce ne citea cu glas tare, mamei, mie, fraților mei, fragmentele din ziar care vorbeau despre el. Ce vremuri minunate. Și le aducea aminte totdeauna cu plăcere. Să te trezești în fiecare dimineață într-un amestec de miresme – de somn, de cafea, de tutun de la prima țigară căreia îi vor urma nenumărate altele, de hârtie proaspăt tipărită – și să cauți cu febrilitate prin pagini, printre titluri și coloane, numele tău de pictor autodidact, fără școală, fără titluri academice și fără susținere din partea familiei, publicat în ziarele din oraș sau din provincie, împreună cu sute de cuvinte care-ți descriu tablourile. Iată de ce a fost în stare el, care se născuse în mahalaua Barrettari și care fusese obligat de tatăl strungar, care habar n-avea de artă, să abandoneze școala ca să meargă la muncă. Tinerețe irosită. La optsprezece ani, în 1935, lucra ca electrician la Căile ferate. Și doar prin inteligența lui și prin ambiția de a fi tot mai bun, în '40 era deja subșef. Peste numai câțiva ani – în 1951, după cum povestea – a devenit șef de gară de categoria I și impiegat de mișcare la unitatea feroviară centrală, responsabil pentru toate liniile din Napoli. O satisfacție uriașă. O funcție importantă. Pe merit, evident, nu datorită vechimii sau pilelor. Se jura că a fost de altfel cel mai tânăr șef de gară de categoria I din Italia, foarte apreciat de superiori, chiar dacă le vindea tot felul de brașoave ca să poată rămâne acasă și să se dedice adevăratei lui profesii, aceea pentru care se născuse: desenul și pictura, sau, cum spunea el: „Să pui ceva pe pânză“. Astfel că unii colegi de la Căile

ferate nu-l puteau suferi; ziceau că-și dă aere de rahat și-l acuzau că era un frecangiu enervant și plin de sine. Da, era frecangiu. Da, era plin de sine. Da, era enervant. O caracterizare perfectă, pe care și-o asuma. Ba, mai mult, simțea că are dreptul să fie un frecangiu enervant și plin de sine. Pe cine voiau ei să tabere? Din naștere, el era pictor, nu angajat la Căile ferate. Dar, cum nu era nimic în care el să nu se implice total cu scopul de a demonstra că știe să facă orice lucru mai bine decât alții, cred că și la Căile ferate a fost un angajat foarte bun. De altfel, atunci când era de serviciu – și era adesea de serviciu, în ture grele, pe timp de noapte sau de zi; îmi aduc aminte că de câteva ori am trecut pe la el pe la birou, când mă făcusem deja mare, și l-am găsit dirijând traficul pentru o grămadă de garnituri, pe care le urmărea, foarte pățimaș și lucid totodată, prin mișcări ale riglei, echerului și creionului pe o mare planșă de desen –, chiar dacă avea tot felul de gărgăuni în cap, n-a provocat niciodată dezastre cu morți și răniți.

Evident că profita de toate acestea. Pe când era șef de gară de categoria I, era autorizat – scotea cu bucurie în evidență această autoritate, declarând-o în gura mare – să efectueze inspecții neanunțate de patru ori pe lună în gările din jurisdicția lui. Așa că, în anii 1954–1955, a inspectat Cassino, Canello, Napoli Smistamento. Dar nu fiindcă îi plăcea să fie inspector: palavragiu cum era și mânat de dorința de a străluci, inspecția era cam ultima sa preocupare; doar dacă nu cumva dădea peste vreun angajat care lăsa de înțeles, din vreo vorbă care-i scăpa, că nu dă doi bani pe el, pe opiniile lui, pe activitățile lui artistice; atunci și el îl băga în mă-sa și începea să caute nod în papură. Altfel însă, era relaxat. Inspectase toate acele gări doar pentru a profita de ocazie ca să aștearnă

în acuarelă sau tempera amintirea culorilor surprinse la fața locului.

Asta pentru că, și în ipostaza de angajat la Căile ferate, nu-i stătea gândul decât la expoziția pe care urma să o realizeze. Și, într-adevăr, când s-a simțit pregătit s-a închis în casă, anunțând la serviciu că l-au apucat febra reumatică, o gastrită și alte boli, și s-a apucat să picteze semafoare, racorduri, vagoane de marfă, scări, macazuri și triaje. Îmi aduc aminte foarte clar aceste tablouri: eu, bunica și frații mei dormeam în camera în care el picta, în sufrageria în care trona dintotdeauna monumentalul șevalet, împreună cu pânzele și culorile. Adormeam cu acele peisaje pe retină: le consideram foarte frumoase și mi-ar plăcea să le revăd.

La acestea adăugase, printre reîntoarceri la serviciu și noi boli, ceea ce se vedea pe fereastră: câmpul, însă nu cel plin de mentă înmiresmată unde mă jucasem împreună cu frații și prietenii mei din copilărie; ci acela pe care, după ce au fost smulse din rădăcini plantele și s-a nivelat solul, a apărut, la sfârșitul lui 1954, un șantier de construcții. Asta i-a inspirat schițe cu maldăre de pământ, sonete, betoniere, excavatoare, stivuitoare, silozuri de ciment, un desen detaliat al colinei devastate, precum și un tablou plin ochi de numeroase scene cu muncitori, pe care l-a numit *Șantier '54*.

Apoi a trecut la naturi moarte: a pictat niște cupe de prin casă, ba alături de niște heringi uscați, ba alături de niște mere, ba cu o toporișcă, ba lângă niște anghinare, lângă niște scoici, lângă niște flori: ce se nimerea prin preajmă. A mai adăugat două nuduri, pictate pe când frecventa Școala liberă a nudului, unul făcut în creion roșu, celălalt în cărbune. Și un portret al fratelui

meu bolnav de nefrită, care-i ieșise, zicea el, mai bine decât lui Battistello Caracciolo¹. Gata.

Opt luni durase toată această osteneală. Toată casa de pe strada Vincenzo Gemito duhnea a vopsele și terebentină. Mobilele din încăperea numită convențional „sufragerie“ fuseseră îngrămădite la perete în ultimul hal (cât de multă grijă avusese mama de mobilă, și el își bătea joc de ea), iar seara, pe paturile noastre se întindea întotdeauna câte-o pânză pusă la uscat. Mama se văita, bunica bodogănea: cum să accepte să le facă așa ceva copiilor – adică mie și celor trei frați ai mei –, cum să-i otrăvească zi și noapte, uitase cumva că noi dormeam acolo? „Doamne sfinte“, replica el, „ce rău oi fi făcut, ca să îndur o viață întreagă bălăcărelile a două muieri proaste?“ Dar gata: isprava se încheiase. Cât despre banii pentru expoziție, habar n-am de unde a făcut rost. Cert e că, ajutat de Luigino Campanile, fabricant și vânzător de pantofi în cartierul Vomero, care avea o slăbiciune pentru artă și s-a oferit să-i transporte operele cu furgoneta lui, a ajuns să-și agațe tablourile pe pereții galeriei San Carlo.

Avea treizeci și opt de ani și trebuie să-i fi părut un moment decisiv din viața sa. Chiar și bătrân și bolnav fiind, îi enumera mândru și lucid, până la ultimul, pe participanții la vernisaj: Ciardo, Notte, Striccoli și tot așa, un șir lung de nume și prenume de artiști de prim rang, după cum mă asigura el, nume peste care s-a așternut uitarea, dar pe care în acele vremuri le auzeam rostite adesea, uneori cu reverență, de cele mai multe ori cu dispreț și indignare, din cauza nedreptăților pe

¹ Unul dintre cei mai importanți pictori ai barocului napolitan (n.tr.)

care i le făcuseră tatei, de-adevăratelea sau numai în mintea lui. De altfel, era de ajuns ca un pictor să fie atins de faimă doar în trecut și doar pe plan local, ca tata să-l acopere de injurii crâncene, atât fățiș, cât și pe la spate. Se aprindea mai ales împotriva celor tineri sau de-o vârstă cu el. Nu suporta ca ei să aibă mai mult noroc decât el și, cu îndârjire, le înșira defectele artistice și meschinăriile de care dădeau dovadă. Adesea și cu plăcere, simțea nevoia să-i atace prin vreun epitet urât chiar și pe cei pe care în adâncul sufletului îi aprecia, ca să-și verse năduful. Cu acea ocazie însă, i se păreau toți fără cusur deoarece veniseră, fie și animați în general de intenții rele, la vernisajul lui și își puseseră semnătura în cartea de onoare a vizitatorilor. Optzeci și patru de semnături nu-s de colo. Fără să-i mai punem la socoteală pe cei mai celebri, care apăruseră ca prin minune, dar care nu se mai osteniseră și cu semnatul: Giovanni Brancaccio, Carlo Verdecchia și Guido Casciaro. Se plângea de ei la o distanță de zeci de ani, cu reală durere: ce i-ar fi costat o semnătură, un pic de generozitate, la naiba. Oricum, fusese îngrămădeală. Vizitatori și artiști rămăseseră să discute înfierbântați despre artă, despre pictură, despre lucrările lui, până la miezul nopții, și după închiderea galeriei San Carlo.

E cu putință, așadar, ca mama mea să nu fi vrut să înțeleagă? Și în vremuri normale avea o atitudine disprețuitoare. De îndată ce el, după cină, zicea: „Ies să fac doi pași“, ca să viziteze expoziții și să poarte discuții despre artă, o și vedeai cum lasă toată treaba baltă și strigă: „Vin și eu“. Tata se enerva, nu știa cum să-i explice: dar ce să caute ea printre artiști? Atunci mai ales, cu acea ocazie specială, nu-și dădea seama că-l încurca? După ce că în fiecare seară, epuizat cum era după muncă, trebuia să alerge la galerie ca să-și

îndeplinească tura ca artist. Și nu o făcea ca să se distreze, ci ca să-i înfrunte, până în miez de noapte, pe falșii prieteni, pe dușmani, să-i țină aproape pe cei care voiau să cumpere, să negocieze prețuri, să avanseze o ofertă, în ciuda înveninaților care încercau să-i îndepărteze sugerându-le alte opere, alt gen de pictură, alți pictori mai valoroși, ca ei, de exemplu. Nici vorbă de distracție; era un război. Răutăți, agresiuni, insinuări, calomnii. Rusinè, dragă, rămâi, te rog, acasă.

Mama însă nici în ruptul capului nu voia să rămână acasă, mai ales cu acea ocazie. Avea treizeci și patru de ani, patru copii și era căsătorită de treisprezece ani. Orfană de tată, fusese nevoită să lucreze ca mănășăreasă de mică („Tu ești mănășăreasă, da? Fă mănăși, atunci! Ce știi tu despre pictură?“). Pe când avea cinci ani, munca ei era să adune firele de bumbac pe care cusăturile decorative le lăsau în interior și să le răsucească pentru a întări cusătura externă, iar asta-i rupea unghiile și-i zdrelea buricele degetelor. Cu el, oricât și-ar fi bătut gura, lucrurile rămâneau la fel. Dar ce să facă: avea părțile lui rele, însă și altele care continuau să o atragă. Așa nebun cum era, plin de imaginație și de sine, îl plăcuse imediat, de îndată ce o acostase pe stradă în acea după-amiază calduță din '38. „Domnișoară, îmi permiteți?“ Era diferit de toți ceilalți, în gesturi, în tonalitățile vocii. Nu semăna cu fratele ei, Peppino, nici cu prietenii acestuia, nici cu bărbații surorilor mamei ei; nu semăna cu nimeni.

A pus ochii pe ea în timp ce conversa cu niște prieteni, muncitori la depou. Ea a simțit acea privire. A văzut-o de sus, de pe podul de la Smistamento, în timp ce venea pe strada plină de praf, având în fundal strălucitoarea Marină albastră. Nu s-a putut abține, s-a avântat asupra ei ca un uliu, el însuși, când rememora

cu nostalgie în glas întâlnirea, se compara cu această pasăre. Era frumoasă, dar poate nu atât de frumoasă ca acum, la treizeci și patru de ani: pe atunci avea șaptesprezece, își purta părul negru despletit, avea un chip oriental, o fustă roz plisată care i se unduia peste gleznele destul de robuste și o cămașă deschisă la culoare pe sub un bolero.

„Domnișoară, îmi permiteți, domnișoară.“ El râdea, se umfla în pene, se agita. Ea tăcea mîlc și mergea grăbită, privind drept în față, cu excepția câtorva ochede piezișe, ironice, prin care îl măsură pe necunoscut din cap până-n picioare. Era îmbrăcat în negru, avea fruntea prea înaltă, purta mustați, părea bătrân. La un moment dat, chiar i-a spus, ca să-l descurajeze: „Sunteți prea bătrân pentru mine“. Dar el a lămurit-o imediat, puțin ofensat, puțin umilit, că avea douăzeci și unu de ani: hainele îl îmbătrâneau, poate oboseala, poate mustațile.

Abia atunci și-a dat seama că-l plăcea. Cine știe ce o atrăsese, acestea sunt lucruri misterioase care nu se pot explica. Poate faptul că se comporta ca și cum ar fi fost un fiu de rege care, din motive secrete, se deghizase într-un electrician. Poate faptul că scotea un creion și o hârtie și o desena întocmai cum era, cu gura pe jumătate deschisă de uimire. Cum a fost, cum n-a fost, a făcut logodna acasă, fericită de norocul care se abătuse asupra ei: un bărbat care știa să o înveselească și care vorbea fără întrerupere. Ca să nu mai punem la socoteală că avea și un salariu lună de lună. Obiectiv vorbind, la ce ar fi putut spera mai mult de atât?

Acum însă, ajunși în iunie 1955, iată că el dintr-odată părea pe punctul să devină tocmai ceea ce jurase că va deveni cu cincisprezece ani în urmă, un artist faimos; iar ea nu voia să piardă ocazia de a apărea în public, cât mai dichisită, ca soție a unui artist faimos.

Prin urmare, în timp ce tata înjura de toți sfinții, ea își lepăda rochia de gospodină și le scotea din șifonier pe cele croite pentru nunta vreunei verișoare sau pentru vreo altă sindrofie. Și-a ales una și, în doi timpi și trei mișcări, cum numai ea era în stare, fără prea multe sulemeneli, în afară de crema Nivea (pe care o pronunța mereu anapoda) și un pic de ruj, s-a transformat într-o frumusețe care-ți tăia răsufarea.

El a tras o înjurătură și mai îndrăcită. Bănuiesc că detesta acea frumusețe specială a soției lui, fiindcă de cum îi percepea puterea, care era dincolo de felul în care era obișnuit să o vadă zi de zi, îl cuprindea neliniștea. Era o caracteristică nedefinibilă a organismului ei, un fel de secret al secretelor pe care nimeni nu-l dezvăluie, și tocmai de aceea e fascinant. Doar ea îi cunoștea cu adevărat formula și o folosea după bunu-i plac. Rusinè putea lângezi luni întregi, pentru ca apoi să țâșnească dintr-odată ca o săgeată. Cu această ocazie și-a încununat frumusețea cu doi piepteni care-i țineau părul despletit pe spate, piepteni cu un model elegant, vălurit, cadou de la tata, după care a anunțat în dialect, cu toții vorbeam doar în dialect: „Sunt gata, Federí“.

„Gata pentru ce? Dă-o-n morții mă-sii, Rusinè.“ Soțul ei mai întâi a umilit-o zicându-i că-i prea împoțonată, cuvânt pe care-l folosea pentru rudele parvenite ale bunicii mele când își puneau pălăriuțe cu pene, roșu în obraji și prea multe bijuterii: muieri sulemenite care se îmbrăcau ca niște paparude, cred că se făcuse înțeles, niște paparude sulemenite. Și pentru că ea nu s-a dat bătută și n-a schimbat nimic din vestimentație, ca să se răzbune, tata a vrut să ne ia și pe mine împreună cu fratele meu, ca să ne bucurăm de triumfurile lui artistice. Și i-ar fi târât după el și pe ceilalți doi copilași, dacă unul dintre ei n-ar fi fost prea năzdrăvan,

iar celălalt n-ar fi avut doar doi ani. Dar, la naiba, i-ar fi plăcut să vină și ei, chiar și bunica, toți, o ieșire în grup, ca să-i aducă aminte că rolul ei era de mamă care trebuia să aibă grijă de copii, nu de dizeuză, cum voia ea să se prezinte ca să-l facă pe el să pară un maimuțoi în fața celor care oricum îl considerau un intrus și încercau în toate felurile să-l sape. Cu ce greșise pe lumea asta, ca să aibă lângă el o astfel de femeie?

Nu-mi mai amintesc mare lucru din acea vizită a noastră la expoziție. Probabil am coborât cu funicularul central, am traversat strada Toledo și am luat-o pe sub porticurile Galeriei Umberto, cu tata mergând la doi metri în fața noastră, încruntat, și noi trei în spate.

Rusinè nu a mai pomenit niciodată despre acest episod, iar Federì, când amintea de perioada respectivă, insistă mereu doar pe nedreptățile care i se făceau, pe tablourile vândute, în ciuda tuturor piedicilor, pe recenzii bune și pe cele răutăcioase. Nevasta, din amintirile din acel iunie, era fără excepție omisă. Și noi, băieții.

Apărea în schimb un patron din domeniul construcțiilor, La Padula, care la un moment dat a intrat în galeria San Carlo, îmbrăcat foarte elegant, însoțit de un cortegiu de acoliți lingușitori și hămesii, și s-a îndrăgostit subit și atât de puternic de tabloul intitulat *Șantier '54*, încât s-a hotărât să i-l dăruiască fiului lui, care urma să-și ia diploma de arhitect. În consecință, a semnat un cec de o sută douăzeci de mii de lire, două salarii și jumătate de angajat la Căile ferate. L-a semnat sub privirile tuturor, inclusiv ale criticului de artă comunist Paolo Ricci. O sumă despre care nu voi ști niciodată în ce măsură era rodul exagerărilor tatălui meu sau al vreunei manevre financiare dubioase, dar, izvorând din lucrul neobosit, din zgomotul real al sonetelor și al stivuitoarelor de sub ferestrele noastre,

din scurgerile din silozurile de ciment, acum servea la achiziționarea generoasă a imaginii pictate a aceluși șantier, care urma să fie agățată pe post de trofeu în biroul noului arhitect. El, feroviarul-artist sau artistul-feroviar sau artistul pur și simplu, și-a băgat în buzunar acea sumă cu mândria celui care poate demonstra că știe să facă bani mai mulți și mai demn decât măcelarii, mezelarii, cofetarii, decât toți cei care pe atunci începușeră să se îmbogățească sub ochii lui îngrijați. Între timp, iată că era abordat și de inginerul Isabella, consilier în construcții, mai puțin mărinos decât patronul, mai puțin sensibil la betoniere și cofraje în ciuda rolului său politic, sau poate tocmai de aceea. Ingerul a fost mai impresionat de o *Natură moartă cu pești*, pe care stăruia să o ducă acasă, nu în schimbul a cincizeci de mii de lire (salariul unui feroviar), ci a patruzeci (un pic mai puțin decât un salariu la Căile ferate). Negocierea se tot prelungea – tata: cincizeci; inginerul: patruzeci – și aproape că ajunseseră la o înțelegere – patruzeci și gata –, când doar ce și-a rotit privirea și a dat de Rusinè în mijlocul încăperii.

Nu era singură și nici nu era atentă la copii, ci se învârtea stângace prin galerie. Era înconjurată de un cârd de pictori de doi bani, poeți analfabeți, critici de artă incompetenți, și fiecare îi spunea câte ceva, la care ea răspundea zgomotos și bufnea în râsete, care atrăgeau privirile asupra dinților ei foarte albi, ochilor ei alunecoși și plini de viață, cu tăietura lor orientală, pe care pare-se că fix în acel moment însuși patronul La Padula îi admira; ca să nu-l mai punem la socoteală și pe un poet între două vârste care-i rostea fraze presărate cu complimente, aproape în versuri endecasilabice, și care, promițându-i că îi va aduce drept omagiu un volum de poezii, dedicându-i-l personal, a conchis:

„Voi veni chiar eu în persoană acasă la dumneavoastră, scumpă doamnă, ca să vi-l dăruiesc“, la care mama a schițat o mutră uimită de încântare: „Vă mulțumesc“. Era atât de strălucitoare, că până și inginerul Isabella a spus ceva despre acea încântătoare doamnă, adresându-i-se lui tata; doar că tata nu a apucat să-i răspundă, fiindcă în acel moment a apărut Chiancone, profesor la Institutul de Artă și pictor, un jigărit galben la față, de ziceai că-i lovit de icter, care s-a băgat și el degrabă în vorbă. Inginerul Isabella a ținut să-l întrebe: „Domnule Chiancone, după părerea dumitale, această *Natură moartă cu pești* valorează cincizeci de mii de lire?“ Iar tembelul acela ce i-a răspuns? A răspuns: „Domnule inginer, gusturile nu se discută; cineva poate da cât dorește pe ceva ce-i place, însă nu întotdeauna ceea ce place este și operă de artă“; cu alte cuvinte, *Natură moartă cu pești* nu era o operă de artă; la naiba, nu era o operă de artă? și atunci opere de artă erau picturile alea de rahat ale lui Chiancone? Lua-l-ar gaia pe împutitul ăla, crăpa-i-ar firea-n el, ducă-se dracului cu tot cu inginerul Isabella.

Tata, furibund, pune capăt negocierii.

După asta se cască un gol. Și următoarea amintire e cu mine stând în pat. Fratele meu îmi doarme la picioare sau se preface că doarme. Pe un pătuț, lângă al meu, e culcată bunica lângă cel de-al treilea frate al meu, care are șapte ani. Mezinul doarme în patul părinților mei, care însă sunt treji. Aud urletele tatei, vocea întreruptă de suspine a mamei, un lipăit ca de pași, ca o urmărire, lucruri care cad și se sparg. Îmi spun rugăciunile învățate de mic de la bunica, „Ave Maria“ printre ele. Le recit în gând, dar fac astfel încât vocea să mi se audă tare în cap, mai tare decât urletele tatei. Încercare inutilă. Mă gândesc atunci, lăsând la o parte rugăciunile, că, dacă Maica Domnului există și are putere, va face

orice îi stă în putință ca să-l împiedice pe tata s-o omoare pe mama. Zic atunci din vârful buzelor, în dialect, singura limbă pe care o cunosc bine: „Sfântă Fecioară, fă-l să se-oprească“. O zic de zeci de ori, cu toată concentrarea, ca și cum repetiția ar fi mai convingătoare. Sfânta Fecioară nu face însă nimic. Atunci încerc să-mi înving frica, mă scol pe nesimțite din pat, mă duc la ușă, o întredeschid. Nu știu ce să fac. Am doisprezece ani și mi-e frică de tata. Nu e o frică fizică, sau, oricum, frica fizică e cea pe care o percep cel mai puțin, pe care mi-o amintesc cel mai puțin. E o frică de altă natură. Mă tem că o să mă trezesc gol pe dinăuntru în fața lui, fără argumente cu care să-l combat, ca o cutie goală de rezonanță pentru jignirile pe care le răcnește, pentru înjurături. Mi-e frică, pe scurt, că mă va forța să recunosc că are dreptul sacrosanct de a o ucide pe mama. Mi-e teamă că aș fi de acord. Așa că frica mea e insuportabilă.

Între timp, îl văd. O văd și pe ea plângând și încercând să scape de el în bucătărie, văd oale și pahare care cad pe podea. Acum îmi e clar ce urlă. Urlă: „Narcisisto!“, un cuvânt misterios care-mi va rămâne impregnat în memorie pentru totdeauna cu acea tonalitate insuportabilă de insultă, un cuvânt străin de dialectul nostru, un cuvânt izbitor chiar și printre cele pronunțate de el ca obscenități și insulte. Nimeni din casă nu știe ce înseamnă, nici măcar mama, nici măcar eu, care tocmai ce am terminat clasa a șaptea. Numai el îi cunoaște semnificația. Și tot urlă: „Narcisisto“, și îi dă palme după palme, și cu dosul mâinii, distrugându-i frumoasa piele măslinie, gura, coafura, făcând să-i sară cât colo pieptenii eleganți.

Nu știu ce să fac. Adaug loviturile pe care nu le-am văzut la cele pe care le văd, adaug ce am auzit din pat la